

DVA DESETLJEČA HISTORIJSKOG
INSTITUTA SLAVONIJE I BARANJE

Godine 1981. navršilo se dvadeset godina otkako je u Slavonskom Brodu osnovan Centar za izučavanje radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta, koji je 1982. promijenio naziv u Historijski institut Slavonije (od 1973. i Baranje), a 1982. se prozvao Centrom za društvena istraživanja Slavonije i Baranje. Prema prikazu koji je o radu ove znanstvene ustanove izradio njezin današnji upravitelj dr. Mile Konjević (Zbornik. Historijski institut Slavonije i Baranje 19, 1982, Prilog, str. 1--118), od šesnaest »radnika« u njoj osam ih je do 1982. steklo znanstvenu kvalifikaciju.

Institut je svoju osnovnu zadaću ispunio do sada izdajem devet svezaka »Građa za historiju narodnooslobodilačkog pokreta u Slavoniji«, u kojoj su objavljeni dokumenti do kraja 1943, uključivši i one »iz fondova okupatorsko-kvislinških jedinica i ustanova«. Izvan ove serije izdao je pet knjiga od kojih je posljednja, kao »građa za monografiju«, posvećena životu i djelu Đure Đakovića (1979, str. 594), a u zbirci »Sjećanja« dva djela od kojih je drugo iz pera Pavla Gregorića, NOP u zapadnoj Slavoniji, Moslavini i bjelovarskom okrugu 1941. godine (1969, str. 256).

Institut je, osim toga, izdao šest »Tematskih zbornika« i to: 1. Slavonija u NOB, 1966; 2. Prvo radničko društvo u jugoslavenskim zemljama. — Osijek 1867 (1969); 3. Drugi kongres KPJ Vukovar 1920 (1972); 4. Razvoj zdravstva na području općine Slavonski Brod, 1975; 5. Radnički pokret u Požeškoj kotlini između dva svjetska rata 1918—1941 (1978); i 6. Razvoj narodne vlasti

u Slavoniji i Baranji 1941—1945 (1981). Između devet svezaka »Posebnih izdanja« posljednji sadržava »Radnički pokret u Slavoniji 1929—1941.« M. Konjevića (1981, str. 453).

Od 1963. Institut izdaje »jedanput godišnje« i svoj »Zbornik«, koji je do 1983. izašao u dvadeset knjiga (od br. 16, 1979, uređuje ga M. Konjević). Bibliografiju priloga u njima, svrstanih prema njihovim autorima, izradila je Slavica Ilić (20, 1983, str. 331—345). Osim unutrašnjih i vanjskih suradnika Instituta, u Zborniku je svoje priloge objavilo više drugih historičara, među kojima osobito B. Hrabak (13), Mira Kolar-Dimitrijević (12), B. Krizman (8), I. Kovačević (8), Lj. Boban (4), V. Oštrić, H. Matković i dr.

»Zbornik« ne donosi samo rasprave i slične članke nego i ocjene ili prikaze, a tematski se ne ograničava samo na povijest radničkog pokreta i NOB-e u Slavoniji. Dobiva, dakle, sve izrazitije obilježje jednog časopisa za noviju povijest XIX i XX stoljeća. Svezak za g. 1982. ispunjen je pretežno člancima iz političkog razvoja od kraja prošlog stoljeća; posebno značenje među njima pripada raspravi B. Hrabaka, Borba demokrata za samosvojnost Vojvodine (1919—1928), str. 33—68. U posljednjem svesku (20, 1983) D. Rokсандić objavljuje, u rubrici Građa, dva dokumenta za povijest Vojne Krajine: »Engelshofenov regulament iz 1747. godine« (235—253) i »Jedan krajiški popis iz Vojne Hrvatske (La Croatie Militaire)«, 255—262, iz vremena Napoleonove vladavine u nas. U kraćem osvrtu Branka Pribić, Prvi politički list Srba u Hrvatskoj (3—11), prikazuje »Srpski glas« koji je 1882.—83. izlazio u Rumi (ur. Milan Đorđević).

Šk.

TRIDESETGODIŠNJICA ČASOPISA
»SLOVO«

Godine 1952. navršila su se tri desetljeća od osnutka Staroslavenskog instituta u Zagrebu, koji je nakon smrti svog osnivača Svetozara Ritiga 1962. nazvan njegovim imenom, a 1978. se kao Staroslavenski zavod »Svetozar Ritig« uključio u Institut za filologiju i folkloristiku. Svoju je djelatnost na istraživanju staroslavenske, poglavito glagoljske, baštine započeo, uz ostalo, i pokretanjem časopisa »Slovo«, koji je 1983. izašao kao svezak 32—33. za g. 1982. i 1983 (str. 284). Kako se ističe u uvodu *Bibliografiji radova objavljenih u »Slovu« 1952—1992* (193—226), njegova je zadaća da »objavljuje, prikazuje i prati znanstvene priloge o najstarijim slavenskim spomenicima, o književnim, jezičnim i uopće kulturnim pitanjima slavenske prošlosti od 9. stoljeća pa kroz čitav srednji vijek« (193). Poslije smrti S. Ritiga dužnost glavnog i odgovornog urednika preuzeo je Josip Hamm, a zatim Vjekoslav Stefanić i nakon njegove smrti 1974. Anica Nazor. Njihovim se nastojanjem »Slovo« razvilo u ugledan slavistički časopis u kojem suraduju i mnogi istaknuti slavisti izvan Jugoslavije.

Širok raspon tematike koju »Slovo« obuhvaća omogućio je također suradnju historičara i privukao njihovu pozornost različitim priložima u njemu koji imaju šire značenje od uže filološkoga. Među suradnicima nalaze se: J. Šidak, s dvanaest rasprava i ocjena s područja problematike oko heretičke »Crkve bosanske« i bogumilstva (1955—77; posljednji tekst, pokušaj sinteze pod naslovom *Heretička »Crkva bosanska«*, objavljen je u svesku 27, 1977, 149—184), V. Mošin s devet priloga, Nada Klaić (*Historijska podloga hrvatskoga glagoljstva u X i XI stoljeću*, 15—16, 1963, 225—281), T. Raukar (ocjena knjige P. Đorđića, *Istorija srpske ćirilice*, 22, 1972, 158—168), I. Ostojić (*Benediktinski glagoljaši*, 9—10, 1960, 14—42), G. Čremošnik (*Srpska diplomatska minuskula*, 13, 1963, 119—136), i dr. Od

priloga ostalih suradnika imaju za historičare posebno značenje studije V. Stefanića, *Prvobitno slavensko pismo i najstarija glagoljska epigrafika* (18—19, 1969, 7—40), i *Determinante hrvatskog glagolizma* (21, 1971, 13—30), te B. Fučića, *Bašćanska ploča kao arheološki predmet* (6—8, 1957, 247—262), i *Najstariji hrvatski glagoljski natpisi* (21, 1971, 227—254).

U najnovijem svesku »Slova«, osim već spomenute Bibliografije, za povjesničara dolazi u obzir savjesno priređen pregled »Glagoljskih rukopisa i isprava u Arhivu Hrvatske« (131—187) od Josipa Kolanovića, koji se od prvog popisa R. Strohala (VZA XII, 1910, 197—204) razlikuje, između ostaloga, i po tome što je obuhvatio i svu prinovu arhivske građe, uglavnom srednjovjekovnih isprava, iz Mađarske 1956—60, te rasprava talijanske slavistice Emanuele Sgambatti, *Udio Rusina u izdavanju hrvatskih glagoljskih knjiga u XVII stoljeću* (103—122). Autorica potkrepljuje novim podacima mišljenje V. Jagića da R. Levaković u svom nastojanju da rusificira hrvatske glagoljske tekstove »nije radio prema osobnom izboru, već po naredbi Propagande« (109, bilj. 25). Ona je, nadalje, dokazala da su već prije M. Terleckog, dakle prije 1643, na jezičnu reformu glagoljskih knjiga odlučno utjecali »otac Nikola«, zapravo Vasilij, Novak, prokurator unijatske crkve u Rimu 1626—33, i mnogi drugi rusinski svećenici u Rimu (od 1627). »Svakako«, zaključuje ona, »između 1626. i 1627. godine u Propagandi se ostvaruje potpun preokret u shvaćanjima o jeziku rimskih liturgijskih izdanja. [...] Već 1627. djeluje komisija u kojoj je prisutan jedan Ukrajinac...« S pravom, dakle, govori o »rutenizmu«.

J. Šidak

RAD JAZU 393, Zagreb 1981.

U »Radu« Razreda za društvene znanosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu XX, br. 393, 1981, objavljeno je više tekstova

koji zaslužuju osvrt. To su rasprave Siniše Trive (»Arbitražni ugovor nakon poništaja arbitražne odluke«), Ive Vinskog (»Razdioba osnovnih sredstava i društvenog proizvoda privrede Hrvatske po krupnim regijama«) i Predraga Vranickog (»Filozofija nade — dijalektičko-historijski materijalizam Ernesta Blocha«). Naše naročito zanimanje pobuđuju, međutim, tekstovi s povijesnim razmatranjima.

Na temelju analize jednoga međuhelenskog političko-ekonomskog akta iz druge polovine 4. st. pr. n. e., »u kojemu se među četrdeset i trojicom političko-pravnih subjekata helenskog svijeta, sudionika ili korisnika ekonomske pomoći afričkog grada Cirene navode i Iliri«, Duje Rendić-Miočević, Iliri između barbarskog i helenskog svijeta (str. 1—19), dokazuje da ne treba sumnjati u to da su Iliri zaista i spomenuti u tom epigrafskom vrelu.

Isti je autor — »Dacico — Illyrica (Neki aspekti ilirske kolonizacije Dacije u svjetlu natpisa na ceratama iz Alburnusa)«, str. 21—37, upozorio na vrlo veliku onomastičku (antroponimjsku) vrijednost podataka koji su ubilježeni i ucrtani u vosak na 25 pločica iz Alburnusa; ti podaci daju mogućnost i za utvrđivanje podataka iz oblasti društveno-ekonomskih i dr. odnosa.

Hodimir Širotković, *Ustavni položaj i organizacija rada Sabora Kraljevine Hrvatske i Slavonije u građanskom razdoblju njegova djelovanja (1848—1918)«, str. 39—86, daje temeljit uvid u sastav i državopravni položaj Hrvatskog sabora potkraj feudalnog razdoblja, u izbornu zakonodavstvo i organizaciju Sabora prije nagodbe s Ugarskom (1848—1868), u izbornu zakonodavstvo u nagodbenom razdoblju, u organizaciju Sabora na temelju zakonskog čl. II iz 1870, u nadležnost Sabora u nagodbenom razdoblju, u problem pravne i političke odgovornosti zemaljske vlade Saboru, u ustavne odnose Hrvatskog sabora prema zajedničkom Saboru u Budimpešti. Na kraju je autor dao ocjenu državopravnog i političkog značenja hrvatskog građanskog Sabora.*

Sve tri studije važan su doprinos našoj historiografiji, a dio njihova sadržaja zadire i u osvjetljavanje nekih pitanja i na međunarodnom planu. Pojedine radnje imaju sažetke na francuskom, engleskom i njemačkom jeziku.

P. Strčić

HISTORIOGRAFIJA I RADNIČKI POKRET U »DOMETIMA«, sv. 9 i 11, Rijeka 1983.

Među časopisima SR Hrvatske osobito mjesto zauzima mjesečnik »Dometi« u Rijeci, koji je 1983. ušao u šesnaestu godinu svoga zaista plodnog djelovanja. Pokrenuo ga je književnik Zvane Črnja u trenucima kada je onemogućala »Rječka revija« završavala svoje dugogodišnje besplodne dane, a »Kamov« izdržao svega jednu godinu života. »Dometi« pokazuju od početka svog izlaženja osobitu naklonost prema povijesnoj problematici, pa gotovo da i nema broja u kojem se ne nađe neki tekst koji je vezan uz prošlost zapadne Hrvatske ili šire. Svojedobno su bili čak rezervirani i cijeli brojevi za historijske tekstove. I nova redakcija (s N. Mišćevićem na čelu) nastoji održati živim taj interes, pa je 1983. objavila dva broja gotovo u cjelini ispunjena člancima u kojima autori obrađuju razna pitanja iz prošlosti.

U prvom od tih brojeva publiciran je blok od četiri članka pod zajedničkim naslovom »Historiografija radničkog pokreta i NOB-a«, kojima su autori B. Janjatović, O nekim značajkama historijske literature na teme iz povijesti radničkog i komunističkog pokreta u nas, V. Oštrić, Karakteristični rezultati i pitanja daljnjih istraživanja povijesti radničkog pokreta u Hrvatskoj od prvog svjetskog rata, Z. Šimončič-Bobetko, Stanje i problemi poslijeratne historiografije o privrednom razvoju u Hrvatskoj od 1918. do 1941, i I. Jelić, Komunistička partija Jugoslavije u narodnooslobodilačkoj borbi 1941—1945. Drugi blok, pod naslovom: »Metoda društveno-povijesnih

znanosti», sadrži članke J. Rüsena, Metoda i funkcije historike, M. Prokopijević, Objašnjenje i razumevanje, te G. H. Wright, Logika normi.

U drugom svesku dat je bloku neodgovarajući naslov: »Istra i Rijeka na putovima slobode«, jer su od pet tekstova samo dva posvećena tom pitanju: »NOP i oružana borba 1941« I. Kovačića i »Od kapitulacije Italije do priprema i borbi za oslobođenje Rijeke« R. Butorovića; ostala tri priloga sasvim su raznorodnog karaktera: M. Bertoša, »Vrtlar tajanstvena stabla: svijest i savjest povjesničara pred korijenjem historije«, M. Crnković, »Rijeka u novijoj hrvatskoj književnosti« i Ž. Kripke, »Za novu slikarsku revalorizaciju predmetnog svijeta na osnovama naše tradicije«.

Od spomenutih radova našu će pažnju privući naročito ocjene historiografskog trenutka u nas. Name, Janjatić, Oštrić i Šimončić-Bobetko dali su sažete preglede u kojima valoriziraju dostignuća u spisateljskoj povijesnoj aktivnosti, ukazuju na probleme i mogućnosti daljeg razvoja historiografije radničkog pokreta u nas, uglavnom na području Hrvatske. Iz rada V. Oštrića vrijedi istaknuti: »Nije slučajno da je jedino djelo u Hrvatskoj koje obuhvaća povijesni proces od početaka radničkog pokreta do naše suvremenosti, na razini povijesnog pregleda, s elementima sinteze, regionalno — obuhvaća riječko-istarsku regiju. G. Martinuzzi je jedina istaknuta ličnost socijalističkog radničkog pokreta u Hrvatskoj kojoj je u nizu posebnih radova istražen život i djelo i objavljena izabrana djela u posebnim izdanjima. U novije vrijeme se samo u Istri objavljuju izvori o socijalističkom radničkom pokretu (uglavnom u izdanjima rovinjskog Centra za povijesna istraživanja i u Vjesniku historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu). Ti su prilozi nesumnjivo poticajni« (str. 19—20). No, cijelim nizom misli osobito je zanimljiv Bertošin rad, koji se ističe već i svojim literarnim značajkama u prikazu zadane teme. Dok prethodno spomenutih troje istraživača iz Zagreba ukazuju na praznine u istraživanjima povijesnih

problema u oblasti radničkog pokreta i privrednih prilika u staroj Jugoslaviji, Bertoša upozorava na kvalitetno zaostajanje naše historiografske produkcije o Istri, na to da se putovi suvremene povijesne misli na Zapadu (u Francuskoj i Italiji) naročito brzo i s uspjehom granaju, a da se u nas još uvijek razmišlja, uglavnom, na razini povijesne »dogodajnice«. Svakako, iz zanimljivoga povijesnog eseja puljskog historičara proizlazi da kvalitet priloga ni približno nije jednak kvantitetu produkcije. I ovaj rad kvalificira Bertošu kao jednog od naših zaista malobrojnih poznavalaca i teoretskih i praktičnih problema povijesti (točnije: historiografije, u ovom slučaju).

Upozoravam čitatelje da u sv. 1—2 —3, također iz 1984, ima objavljenih članaka iz povijesti te povijesti književnosti i umjetnosti a cijeli je broj posvećen temama baroka i njegovu periodu na našoj jadranskoj obali (npr., barokna Rijeka, inkvizicija u Istri i reformacija, Sv. Petar u Šumi, Ivan Lucius, itd.).

Petar Strčić

BERNARD STULLI, ISTARSKO
OKRUZJE 1825—1860 I,
Rijeka—Pula 1984.

Novija povijest Istre i Kvarnerskih otoka, u okvirima hrvatskosrpskoga jezičnog područja, temeljito se i sistematski počela istraživati, proučavati i obrađivati tek poslije pobjede NOB-e i socijalističke revolucije. U početku dobrim dijelom iz vanjskopolitičkih razloga, a zatim iz prirodne istraživačke želje pojedinih proučavatelja razvila se produkcija koja kvantitetom, a donekle i kvalitetom, otkaae od proizvodnje tekstova sa sadržajima iz prošlosti u drugim krajevima Hrvatske. Od tada — od 1945. — kao da se što prije željelo nadoknaditi propušteno. Kao da se htjelo odgovoriti na velike količine materijala o Istri i susjednim koji je ediran u Istri, te naročito o Italiji na talijanskom jeziku, a uglavnom je iredentističkog karaktera. Treba reći i to da je i danas u Italiji ta produkcija vrlo razvijena,

iako je sadržajno sve objektivnija, a mi je s današnjim znanstvenim i stručnim snagama, te financijskim sredstvima nikada nećemo stići.

Međutim, u toj znanstvenoj i stručnoj literaturi, te publicistici, na objema stranama postoji relativno slab interes za povijest Istre i Kvarnerskih otoka u razdoblju od pada Napoleonove vlasti do s.oma neopso utizma 1860, s izuzetkom revolucije i kontrarevolucije 1848/49. Svega nekoliko radova R. F. Barbalica, M. Bolonića, B. Milanovića, J. Ravlića, M. Rojnika, B. Stullija, I. Žica i dr. daju djelomičan uvid u zbivanja na poluotoku i otocima koji su bili dio Habsburške monarhije, odnosno njenoga zapadnog, austrijskog dije a. Zbog toga se potpisani i našao u vrlo teškom položaju kada je na početku 70-ih godina prihvatio poziv Odjela za hrvatsku povijest (tadašnjeg Instituta za hrvatsku povijest) Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu da izradi dio sinteze hrvatske povijesti (u V svesku) koji se odnosi na Istru i Kvarnerske otoke u periodu od 1815. do 1849 (rukopis je 1981. predan glavnom uredniku toga sveska J. Šidaku).

God. 1984, međutim, Bernard Stulli je objavio knjigu »Istarsko okružje 1825—1860. Prvi dio. Upravni sustav — demografske prilike — gospodarska struktura«, koja iz osnove mijenja položaj svakoga tko se želi baviti istraživanjem spomenutog perioda. Edicija (str. 179) je objavljena u osmom svesku serije »Posebna izdanja« historijskih arhiva Pazina i Rijeke, koju je inicirao D. Klen; glavni i odgovorni urednik te recenzent ovoga izdanja je Dražen Vlahov.

B. Stulli je u četiri cjeline dao prikaz i analizu povijesne situacije i zbivanja na području upravnog sistema, demografskih prilika i gospodarske strukture (poljoprivredna proizvodnja, stočarstvo, eksploatacija šuma, morsko ribarstvo, pomorstvo, proizvodnja soli, rudarstvo, obrt, trgovina i promet, te pregled mjera). Prilozi se sastoje od statističkih tabela i likovnih priloga iz mape A. Tischbeina. U knjizi je također

objavljeno i više ostalih likovnih i drugih priloga, zatim sažeci na njemačkom i talijanskom jeziku.

Autor je — uvidom u izvornu građu iz više arhivskih spremišta, u onodobne statističke edirane i nepublicirane statističke preglede, te u nekoliko objavljenih (uglavnom) stranih izdanja — dao širok pregled dijela razvoja toga područja Hrvatske. Iako ovo djelo nema predgovora, a ni zaključka ili pogovora, može se pretpostaviti da će drugi svezak obuhvatiti »klasični« dio obrađene materije, npr., po itički, kulturni i prosvjetni razvoj, te da će imati i kazala osoba i mjesta. Tada će se moći dati i cjelovita, kritička ocjena djela B. Stullija, iako već i sada treba reći da je njegov veliki trud rezultirao nizom novih podataka, da komparativne analize omogućuju detaljniji uvid u povijesnu sudbinu Istre i Kvarnerskih otoka od drugog do šestog decenija 19. stoljeća; ne smije se zaboraviti ni to da je knjiga prva objavljena s takvim sadržajem o našem sjeverojadranskom području u nas.

Petar Strčić

MIRJANA STRČIĆ, ISTARSKA BESEDA I POBUNA I, Pula 1984.

Polovicom 1984. Istarska naklada u Puli, u svojoj biblioteci Misao, tiskala je rasprave i esejističke članke Mirjane Strčić, izbor iz njezina dugogodišnjega plodnog istraživačkog rada na polju povijesti istarske književnosti (uključujući i područje Rijeke, Ljubur-nije i Kvarnerskih otoka). Veći dio njezinih radova (npr., prva njezina edirana knjiga sadrži dragocjeno dopisivanje Cara Emína i R. K. Jeretova), pa i onih objelodanjenih u knjizi »Istarska beseda i pobuna« (I), veoma je važan i za povjesničare. To se u prvome redu odnosi na autoričino razmatranje politizirane kulturno-književne djelatnosti na početku šezdesetih godina XIX st., u doba uvođenja ustavnosti u Monarhiji i osnivanja Istarskog sabora. »Narodi bez povijesti« (popoli senza storia, kako su istarske Hrvate i Slovence nazivali

talijanski nacionalno-liberalni intelektualci) započeli su tada ogorčenu borbu protiv kulturno-političke askulturacije i njezine krajnje posljedice — asimilacije. Bilo je to doba početka preporodnog pokreta kada su na povijesnu scenu stupili biskup Juraj Dobrila i njegov krug, kada se pokrenulo tiskanje novina, kalendara, molitvenika i provodilo organizirane oblike nacionalno-političkog djelovanja. O tome dokumentirano govore prilozi »Uloga Jurja Dobrile u izdavanju prvih hrvatskih glasila Istre i Kvarnerskih otoka« (str. 11—33), »Matko Laginja — književna dje'la i rasprave« (35—61), »Rodoljubna i politička komponenta u djelima hrvatskih preporodnih pisaca Istre« (159—83), »Šenoin 'Vijenac' i Istra« (185—98), te pregledni članci »Književnici Istre u Barčevim radovima« (199—214) i »Liburnijsko područje u preporodnoj književnosti Istre« (215—19). Ostali prilozi (»Antologijski Jeretov«, »Književno djelo Draga Gervaisa«, »'Ča beseda je težeška'. O poeziji Zvana Črnje« i »O poeziji Milana Rakovca«, str. 63—156) manje su važni za povjesničare, premda autorica i tu pitanjima književno-estetskoga vrednovanja pristupa kroz prizmu društveno-političkih odnosa i posebnosti vremena u kojih su ti književnici djelovali.

Valja napomenuti da Mirjana Strčić, kao rijetko koji povjesničar književnosti u nas, poznaje radove najnovije hrvatske historiografije o društveno-političkim problemima u Istri. Ona je u svoja istraživačka nastojanja funkcionalno uklopila rezultate M. Gross, I. Karamana, D. Šepića, P. Strčića, M. Rojnića, H. Matkovića, I. Beuca i drugih, pa su njezine analize društvene uvjetovanosti preporodne književnosti dobile pouzdanu znanstvenu podlogu.

Mirjana Strčić već u predgovoru ističe da želi pratiti dinamične promjene u kulturi hrvatskoga stanovništva Istre — od preporodnih nastojanja Dobrilina doba, preko borbenoga duha Matka Laginje i njegovih suboraca do prenošenja tih ideja u XX st. i njihova obogaćivanja novim poticajima socijalističke provenijencije. Nacionalni kulturno-poli-

tički otpor, ponikao u doba Austrije, zaoštrio se u prva dva decenija idućeg stoljeća, da bi kriznu kulminaciju doživio u denacionalizatorskom i dehumaniziranom fašističkom zatorništvu, a konačnu pobjedonosnu katarzu vjekovnih težnja ostvario u socijalističkoj revoluciji. U raspravama okupljenim oko dva tematska bloka — od kojih prvi, globalno uzevši, razmatra pojedine stvaraoce, a drugi književne pojave — Mirjana Strčić prati javljanje, evoluciju i metamorfoze književne riječi od preporodno-budničkog stihotvorstva do moderne rafinirane čakavske poezije utkane u tokove suvremenih hrvatskih i jugoslavenskih književnih matica. Svoje slojevite analize, u kojima se nizanje faktografije isprepleće s nastojanjima da se individualizira i povijesno vrednuje njihova suština, autorica najčešće grupira oko jedne ili više istaknutijih ličnosti koje su utisnule snažni pečat nekoj djelatnosti u datome vremenu (Dobrila, Laginja, Jeretov, Gervais...). Pri tome problematiku zahvaća veoma široko i vješto primjenjuje svoju sposobnost da uoči ne samo magistralne smjernice povijesnog razvoja već i sitne dijelove istarskog svijeta i da, iz jednih i drugih, izdvoji one odrednice koje su sudjelovale u mučnome povijesnom hodu od dehumaniziranih tendencija do konačnog ostvarenja humanih egzistencijalnih vrijednosti na istarskom tlu. Autorica se veoma dobro snalazi u traganjima za identifikacijama rodoljubnih, političkih i društvenih komponenata koje karakteriziraju, kako stoji na jednome mjestu u tekstu, »glavnu i osnovnu bitku hrvatskoga naroda za osnovna prava, štoviše za nacionalni opstanak«. U toj se bici iskristalizirala »puntarska svijest naroda o sebi« i upravo tu paradigmu Mirjana Strčić pronalazi jednako u rodoljubno-političkome stihotvorstvu druge polovice XIX st. i u istinskoj umjetničkoj književnoj riječi današnjih istarskih pisaca. Autorica je uvjerljivo obrazložila tezu da su *bunt* te riječi, kao i životi i djela ljudi iz čijega su duha izašle, nosili u sebi humanu dimenziju i, kako ona doslovce veli, »tjerali (pjesnike) da budu u prvim

redovima čovjekova kretanja prema naprijed». Stječe se dojam da je literatura (kao i oni pokušaji koji su težili da to budu!) bila najvitalniji i najuporniji, možda čak i najučinkovitiji duhovni *habitat* mnogih oblika nacionalne svijesti i borbe za progres.

Mirjana Strčić je veoma marljivo i savjesno proučila mnoge tiskane izvore, ponekad i veoma rijetke i teško dostupne, i pred znanstvenike i kulturnu javnost iznijela čitav niz novih ime-
na (o tome će se, nesumnjivo, još više saznati kada bude objavljena njezina doktorska disertacija »Hrvatska preporodna književnost u Istri«, obranjena 1980. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu).

Rasprave i pregledni radovi M. Strčić odlikuju se jasnoćom i konciznošću, a potkrepljeni su veoma bogatom znanstvenom aparaturom, ponekad i posebnim bibliografskim pregledima. Zato je njezina knjiga nezaobilazno dostignuće ne samo književne povijesti već i historiografije koja interdisciplinarno proučava istarsko XIX i XX stoljeće.

Miroslav Bertoša

MARŠAL MARMONT, MEMOARI, Split 1984.

Auguste Frederic Louis Viesse de Marmont umro je 1852, a pet godina kasnije objavljeni su u Parizu na francuskom jeziku (u 9 svezaka) »Memoari Vojvode od Dubrovnika 1792—1832«, čiji je sadržaj — može se razabrati već iz naslova — vezan životno i uz naše zemlje. Naime, Marmont dolazi k nama u ljeto 1806. kao zapovjednik Dalmacije, 1809. postaje vrhovni namjesnik Ilirskih pokrajina (dobio je i nasljedni naslov Vojvode od Dubrovnika), a 1811. postaje zapovjednik Portugalske armije na Iberijskom poluotoku. Bio je od mlađićkih dana Napoleonov suborac, postao najmlađi Bonapartin maršal, ali i jedan od rijetkih visokih oficira Napoleonova carstva koji je pristao uz Burbonce, da bi na kraju ipak završio kao prognanik u Veneciji.

U našoj je historiografiji Marmontova djelatnost odavno poznata, a djelomice i proučena; imala je trajne rezultate, a vezana je ne samo uz Dalmaciju već i uz druge hrvatske krajeve, pa uz područja Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Slovenije. Između ostaloga, Marmont je u nas znatno utjecao na stvaranje ili razrješavanje niza vojnopolitičkih problema, na unapređenje privrednog razvoja krajeva kojima je upravljao (dakako, u uvjetima gotovo starih ratova u koje je Napoleon kretao ili ih je obnavljao), na pokušaje povezivanja tada još i prometno razbijenih hrvatskih cjelina, a time i na jačanje svijesti domaćeg pučanstva o svojoj vrijednosti (naročito u odnosu na strane, mahom talijansko-talijanaške upravljače iz ranijeg, mletačkog razdoblja vladavine). Marmontovo ime vezano je, npr., i uz ukidanje Dubrovačke Republike, uz uvođenje narodnog jezika u službenu upotrebu, uz pokretanje prvog lista koji je štampan i na našem jeziku, uz nastojanja da se prosvjeta digne na viši nivo, itd.

No, iako su svi ti povijesni podaci odavno poznati, iako su Marmontove objavljene uspomene u doba ediranja izazvale znatnu pažnju u političkom i kulturnom svijetu, te su bile prevedene i na talijanski i njemački jezik, u nas ti memoari nisu prevedeni, iako se dijelom njihov sadržaj (tom II i III, knj. 9—14) odnosi upravo na jugoslavenska područja. Tek 1975. objavljeni su dijelovi u splitskom časopisu »Mogućnosti« (prevodilac Frano Baras), a 1977. je splitski Čakavski sabor objavio i knjigu »Iz Memoara maršala Marmonta. (Ilirske uspomene 1806—1811)«. Konačno, splitski je »Logos« ove godine u novopokrenutoj biblioteci povijesnih djela »Vrtlozi«, pod uredništvom Ive Babića, kao prvu knjigu, publicirao drugo, prošireno i dopunjeno izdanje pod naslovom »Maršal Marmont: Memoari«; priredio ih je i preveo Frano Baras (str. 279). Djelo se sastoji od Barasova predgovora, te samih memoara i to knj. 9 (1805—1806), 10 (1806—1807), 11 (1808—1809), 12 (1809), 13 (1809—1810) i 14 (1810); uza svaku knjigu objavljeni su

Marmontova prepiska i dokumenti, Tekst memoara Baras je opskrbio bilješkama, a na kraju knjige dodao bibliografiju, indekse osobnih i etničkih imena, te indeks zemljopisnih imena, zatim popis slikovnih priloga (ima ih 16, uz portret Marmonta na naslovnoj strani i fotokopiju njegova rukopisa na unutrašnjoj strani korica).

Naši istraživači relativno su se često koristili Marmontovim uspomnama kao jednim od izvora za rekonstrukciju i pručavanje povijesnih zbivanja u doba Napoleonove vladavine u našim krajevima. Iz Barasova se prijevoda vidi da je zaista i bilo razloga za upotrebu podataka iz originala ili stranih prijevoda, jer Marmontovo je djelo zapravo građa izvanredne vrijednosti, iako je, dakako, kao i svi memoari podložno pretjeranoj subjektivnoj noti. Marmont piše živo, temperamentno, premda, kao vojnik, pokušava svjesno zatomiti osjećaje. Očito povrijeđen zato što mora boraviti u izgnanstvu unatoč vjernoj i dugoj službi Napoleonu i Burboncima, taj dobar ratnik, vojskovođa, političar, državnik i administrator daje slikovit presjek planova koje Francuzi provode ili nastoje provesti u život, živ opis života Francuza, pučanstva i naslijeđenog administrativnog sloja u našim krajevima, govori o zbivanjima i ličnostima, o naseljima i grupama ljudi itd. Za maršala se inače govorilo da je »oštar na riječima, prodoran u sudovima, o ljudima je govorio podrugljivo ili s oduševljenjem, o stvarima zanosno, vatreno i maštovito«. Otprilike takav otkriva se i u svojim memoarima, koje je započeo redigirati još 1828, a završio sređivati tek pred smrt.

Prijevod F. Barasa nije samo stručni posao, već ima i određene umjetničke kvalitete — pri pisanju svoga rada Marmont očito nije u prvom redu imao na umu književnu komponentu. Baras je, međutim, običnom pričanju, ne dirajući u suštinu izričaja, dodao još jednu vrijednosnu komponentu koja omogućuje čitanje djela s većom pažnjom.

Bilješke priređivača opsežne su i sadržajne, iako nije iskoristio više korisnih djela. Međutim, knjigu je za

objavljivanje priredio na visokom kritičkom nivou, s podacima koji upozoravaju ne samo na manje poznata lica ili zbivanja već daju i stručne komentare, što ukazuje na to da Baras dobro prati i poznaje suvremene trendove tiskanja povijesnih dokumenata takve vrste. Svakako, ovo drugo izdanje Marmontovih uspomena značajan je dobitak za našu historiografiju, a objavljivanje njihovih djelova u dnevnoj štampi (zagrebački »Vjesnik«) uporedo s ediranjem knjige vrlo je pametan i koristan potez koji će sigurno pridonijeti da se i šira javnost lakše i brže zainteresira za to zaista vrijedno djelo.

Petar Strčić

64. IZDANJE KAČIĆEVE »PISMARICE«

Kao 11. broj Knjižnice zbornika »Kačić«, u Splitu se 1983. pojavilo, s osobitom pomnjom priređeno, novo izdanje Kačićeva djela »Razgovor ugodni naroda slovinskoga«. Od 1756, kada je ova, u narodu omiljela, »Pismarica« koju je autor u 2. izdanju 1759. još i proširio, doživjela je otada 64 izdanja, potpuna ili u izboru. Kritičko izdanje priredio je Tomo Matić u seriji JAZU »Stari pisci hrvatski« 27 (1942. i ponovo 1964), pa se na njemu osniva i ovo najnovije izdanje koje se ipak u mnogočemu od njega razlikuje.

Kačić je u predgovoru 2. izdanju »Razgovora« želio posebno istaći njegovu historijsku vjerodostojnost. »A to ja«, pisao je, »sve sam pomljivo izvadio iz knjiga latinskih, talijanskih i hrvatskih, iz različitih pisama i karata, diploma, dukala, atestata, đavorija i svitovnjaka.« Iako taj napor nije urodio djelom koje bi imalo neko značenje za hrvatsku historiografiju, ipak je do danas zadržao istaknuto mjesto u kulturnoj povijesti hrvatskog naroda, pa kao takav zavređuje još uvijek posebnu pažnju historičara. Međutim, pretjerano bi bilo ustvrditi — kako to u posveti ovom izdanju čini fra K. Jurišić (56) — da je Kačić svojim djelom »utjecao na razvoj

evropskoga romantizma, te na poseban način dao zamaha početku češkoga narodnoga preporoda«, iako je književni historičar J. Dolanský 1968. doista pronašao trag Kačićeva utjecaja u postanku dobro poznatih falzifikata iz tobožnje staročeške poezije.

Ovo se najnovije izdanje Kačićeva Razgovora po mnogočemu razlikuje od prethodnih. Ono se ponajprije sastoji samo od pjesničkog dijela drugog izdanja koje je još sam Kačić pred smrt priredio; izostavljeni su tekstovi u prozi na koje otpada 30% njegova sadržaja. Priređivači su, međutim, unijeli više rječnika koji mogu korisno poslužiti čitaocu. Osim Rječnika manje poznatih riječi (str. 507—515) koji je izradio A. Sekulić, povjesničar Anđelko Mijatović sastavio je opsežne rječnike »vlastitih imena i izvedenica« (459—488), te »zemljopisnih naziva« (489—505), snabdjevši ih mnogim poučnim objašnjenjima. Učinio je to s dobrim poznavanjem narodne poezije i njezine historijske podloge što je zasvjedočio i svojom najnovijom knjigom »Senjski uskoci u narodnoj pjesmi i povijesti« (Zagreb 1983). U njoj je od 36 pjesama, koje je popratio, savjesno i kritički pisanim, historijskim uvodima, prvi put objavio čak 25 dosada neobjavljenih pjesama, a dodao je i Tumač tuđica, arhaizama i manje poznatih izraza (189—194), te registre osobnih imena i toponima (195—205).

J. Š.

O KANDIDATURI M. A. DOMINISA ZA SENJSKOG BISKUPA

Markantun de Dominis u našoj je povijesti još uvijek uglavnom poznat po svojoj senjskoj epizodi, pa i to još u ružnoj slici — zahvaljujući A. Šenoi, koji ga je opisao kao jednog od g'avnih krivaca za slom uskoka, branilaca naše obale (a time i »hrvatstva«) protiv Mletiča te dijela unutrašnjosti protiv Turaka; pri tome se ne gleda na to da je Dominis bio sa — hrvatskog Raba, a da su i ostali otoci također hrvatski krajevi, samo što su stjecajem povijesnih okolnosti u Dominisovo doba bili u okviru mletačke države, pa su ih uskoci pu-

stošili kao dio neprijateljskog teritorija. Sasvim prirodno, čim se Dominis našao u situaciji da bitno utječe na razvoj prilika, pored ostaloga i zato što je bio Rabljanin, pomogao je svome Rabu, a time i drugim susjednim otocima da se riješe nesreće koja je stizala sa susjednog kopna. Ali, kako je Rabljanin zapravo došao u Senj — slabo je istraživače zanimalo.

God. 1596, čini se, poginuo je pod Klisom Dominisov stric Ivan — senjski biskup. Dominis je bio svećenik rapske biskupije, školovao ga je stric, a u trenucima biskupove smrti radio je kao uspješan profesor sveučilišta u Padovi. Započeo je akciju da upravo on popuni upražnjeno mjesto u Senju, pa je ovdje postao administrator biskupije; ipak, trebalo je čekati četiri godine da mu napori urode plodom. U međuvremenu, do 1600, pobliže je upoznao prilike u Senju i uskočko pitanje, živo se upleo u rješavanje njihova problema, pa se približio i austrijskom dvoru i Mletačkoj republici. Dominis je ocijenio da je trenutak povoljan pa je pokrenuo postupak, a uspio je da ga za biskupa predloži sâm car (Dominis ga je posjetio i u Pragu).

Istražni (uobičajeni) postupak o tome da li je Dominis pogodna osoba za biskupa u Senju vodio je »biskup za Jadran« — papin nuncij za Gornju Njemačku u Gracu Jeronim. Zapisnik je našao Edo Pivčević u rznici kapele Sv. Jurja u kraljevskom zamku u Windsoru u Engleskoj; ovdje je Dominis bio dekan od 1618. do 1622, u doba svoga udaljavanja od katoličke crkve. Dokument je 1938. kupljen na dražbi, čini se od nekog Nijemca, a Pivčević ga je preveo s latinskoga i poprativši komentarom objavio pod naslovom: »Kako je de Dominis postao senjski biskup« (*Crkva u svijetu* XVIII 2, Split 1983, str. 178—192).

Postupak je vođen od 22. do 24. III 1600. Tekst zapisnika je dosta teško čitljiv, sa živom naracijom i nizom sasvim novih podataka o Dominisu, Senju, okolici itd. Svjedoci su bili kapetan Nikola Spalatin iz Raba (neko vrijeme živio je i u Senju, bio je ka-

petan tvrđave u Otočcu, itd.), tri službenika nadvojvode Ferdinanda — savjetnik dr Franjo Clarius, tajnik Andrija Ziren iz Gorice (koji je rodbinski bio vezan s Rabom) i liječnik Ivan Krstitelj Clarius, magistar Aurelije a Pergola (provincijal augustinaca iz Rijeke, kamo je Dominis često dolazio, pa je ondje i propovijedao), augustinac Petar Cusicz iz Rijeke (koji je više godina boravio kod franjevacu u Senju), te Ivan Dominis (Dominisov bratučed, koji je neko vrijeme živio i u Senju, u stričevo doba). Dominis i svjedoci saslušani su u Gracu. Od svjedoka je traženo da odgovore na pitanje (8) o osobnim karakteristikama i značaju Dominisa, te o stanju senjske biskupije (10). Od Dominisa se tražilo da potvrdi vjeru koju ispovijeda katolička crkva, ali u rukopisu »nedostaje tekst vjeroispovijesti«.

Zapisnik sa sadržajem izjava svjedoka interesantan je povijesni dokument. Evo nekoliko zanimljivosti. Dominis zna slavenski i talijanski jezik, te na njima i »izvršno propovijeda«. Pogodan je za senjskog biskupa jer »potječe iz istog naroda i govori istim jezikom, tako da može s njima raditi i podređene ispravljati« i jer »su mu običaji tamošnjeg naroda dobro poznati, pa će se moći i znati vrlo dobro prilagoditi prilikama«. Doduše, sumnjalo se prije u njegovu čistoću vjere, ali se temeljito opravdao u carskom dvoru i pred nadvojvodom Ferdinandom. Poznat je kao znanstvenik, sveučilišni predavač i propovjednik (a posjeduje i »matematičke naprave koje je sam projektirao i izradio«). Senj se nalazi u kraljevstvu Dalmacije, ali je »već odavno u sklopu Hrvatskog kraljevstva« (kaže se da je i u »Slavoniji, odnosno u Hrvatskoj«). U njemu živi od 800 do preko 1000 stanovnika, odnosno od 600 do 800 ognjišta (obitelji), ali je stanovništvo »nestalno, nepostojano« i stalno hara po turskom teritoriju; no, nakon povratka rado daruje senjsku stolnu crkvu. U Senju se služba Božja vrši najviše na »ilirskom jeziku«. Sva je okolica Senia »opustošena uslijed turskih pohoda«, te u njoj »nema ni živine ni čeljadi«. Senjskoj biskupiji je pripojena vrlo sta-

ra modruška biskupija, s opustošenim gradom Modrušom, koji je nekada pripadao Frankopanima; biskupiji je nadređena splitska nadbiskupija. Biskupski stol ima modruške prihode u Vinodolu (400 dukata), 12 talira u Senju (jetinu ne dobiva), a u Rijeci 200 florina (od austrijskog nadvojvode). Na drugom mjestu se kaže da je prihod od okolice 20 dukata; navedeno je da je modruški prihod u vinu i žitu, da jedna desetina ide iz Rijeke i da je dana u zakup u iznosu od 200 talira, a biskupski stol prima 100 talira od nadvojvode Ferdinanda; sveukupni »prihodi mogu iznositi 800 florina, već prema tome kakva je godina« (ili pak do 1000 florina). Kanonici imaju prihod od oko 50—60 dukata. Biskup nema svjetovnu jurisdikciju. I biskupova kuća i stolna crkva (koje su spojene) u derutnom su stanju. Pod senjsku biskupiju spadaju utvrđeni gradovi Otočac, Brinje i Prozor; sve ostalo okupirano je od Turaka.

Postupak je, dakako, bio formalnost — car je Dominisa predložio, za njega je bio i nadvojvoda, nije saslušan niti jedan Dominisov protivnik (a već ih je tada imao više), svi su svjedoci govorili njemu u prilog, gotovo svi su rekli da su mu prijatelji ili na drugi način bliski, pa se i zapisničar nije suviše trudio da frazira ili korigira zapisnik niti da čitko napiše taj za Dominisa i budućnost uskoka vrlo važan dokument. Izvor je, međutim, vrlo zanimljiva i vrijedna sadržaja — oslikava djelić senjskoga odnosno primorskoga svijeta, te Dominisova života.*

P. Strčić

* Edo Pivčević, profesor filozofije na sveučilištu u Bristolu (Engleska), radeći 1979. u Forschungsbibliothek Gotha (Savezna republika Njemačka), imao je prilike da se ondje poblize upozna s rukopisom spisa Konrada von Grünemberga *Pilgerreise von Konstanz nach Jerusalem 1486*, koji su J. Goldfriedrich i W. Fränzel još 1912. iz-

A. BILOKAPIĆ, ATTIVITÀ
LETTERARIA DI MATTIA FLACIO
ILLIRICO (1520—1575). (Pars
Dissertationis.)

Pontificium Athaenaeum Antonianum.
Theses ad lauream n. 276. Roma 1981,
87 pag.

Autor objavljuje isječak svoje disertacije koja ima naslov *Radicalismo teologico di Mattia Flacio Illirico*. U Predgovoru ističe da je poticaj za obradu ovog teologa dobio iz suvremenog ekumenizma i činjenice da se radi o našem čovjeku koji je svojedobno pridonio razvoju teološke kulture, ali isto tako i teološkoj konfuziji s lošim posljedicama za katoličku crkvu.

dali u prijevodu na moderni njemački jezik (Voigtländer Quellenbücher 18).

Grünemberg koji je, osim spomenutog opisa svog hodočašća u Svetu zemlju, izradio opsežno heraldičko djelo »Wappenbuch«, opisao je i onaj dio puta koji ga je vodio duž jadranske obale, od Poreča do Dubrovnika. Taj tekst popratio je sa šest ilustracija (osim spomenutih gradova unio je cjelovite poglede na Zadar, Šibenik, Hvar i Korčulu).

Pivčević je u BC Review br. 17, dec. 1980, objavio ovaj tekst, zajedno s ilustracijama, engleskim prijevodom i bilješkama, pod naslovom »Konrad von Grünemberg's Visit to Croatian Coastal Towns in 1486« (str. 23—42). Tekst zavređuje posebnu pažnju po različitim podacima koje sadržava i koji se ne ograničavaju samo na neke vizuelne dojmove s puta. Iznenađuje, na primjer, Grünbergovo pisanje o Dubrovniku kao »kraljevskom glavnom gradu u Hrvatskom kraljevstvu« (»... Ragussa die ist die kungklich hobtstat in Croattien dem kungkrieh«; 36). Neki od tih podataka zahtijevali bi temeljitije objašnjenje, kao, na pr., jedinstvena vijest o konjanicima — »genegerima« koje pisac spominje (i crta!) usporedo s Turcima (»... die geneger und turkhens«).

J. Šidak

U Uvodnom dijelu ukratko objašnjava bit protestantizma i daje nužne biografske podatke o Flaciju.

Prilazeći popisu i obradi svih Flacijevih djela, autor — koji je obišao relevantne biblioteke u Njemačkoj, Švicarskoj, Austriji, Italiji i Hrvatskoj — objašnjava da će djela svrstati po tematici, a ne kronološki.

Na prvom su mjestu povijesna djela u kojima Flacius piše protiv pape, papizma i katolicizma. Oni su, kako neki ističu, plod njegove osobne averzije i bijesa protiv Rimske kurije. To je *Catalogus testium veritatis* (djelomice preveden na hrvatski 1960. kao *Katalog svjedoka istine* s predgovorom M. Mirkovića), najčitanije i najraširenije Flaciusovo djelo. Zatim *Centuriae Magdenburgenses* u pisanju kojih je sudjelovala ekipa stručnjaka. Prvi put, piše autor, obrađuje se ovdje razvoj ideja i religijskih ili biblijskih doktrina. Pojava te povijesti izazvala je, kako je poznato, Baronija da počne pisati *Annales ecclesiastici*, prvu sustavnu povijest katoličanstva. U tu skupinu spadaju još Flaciusove satiričke pjesme; djela protiv papinskog primata (to su najoštrij napisi protiv papinstva); liturgijska djela; djela protiv Tridentinskoga koncila. U drugu skupinu ulaze biblijsko-egzegetske rasprave, u treću teološke (osobito pitanje istočnog grijeha), u četvrtu polemičko-propagandistički spisi, u petu autobiografski i šestu različna ostala djela.

Autor je objavio dosad najpotpuniji popis Flaciusovih djela s novim tematskim pristupom i klasifikacijom. Nije se upuštao — barem ne na ovom mjestu — u obračunavanje i polemiku sa Flaciusovim stavovima i doktrinama. Iznosi ih korektno i objektivno.

Josip Lučić

BALCANICA XIII—XIV, Beograd
1982—1983.

Posljednji dvostruki svezak zbornika *Balcanica*, »godišnjaka Balkanološkog instituta« SANU, za g. 1982. i

1983, posvećen je 60-godišnjici Radovana Samardžića koji od 1978. upravlja spomenutim institutom. Opsežni svezak (478 str.) sadržava, osim teksta V. Krestića o slavljenu i bibliografije njegovih radova,* 37 priloga jugoslavenskih i vanjskih suradnika, pretežno historičara.

Na hrvatsku povijest odnose se, u cjelini ili djelomično, četiri članka. Nada Klaić raspravlja »O firentinskoj 'koloniji' na zagrebačkom Gradecu potkraj XIV stoljeća« (57—72). Podaci koje iznosi govore o »talijanskim Francuzima« (Gallici, Galli) iz Firence kojih je oko 1390. bilo »najmanje desetak«, a pripadali su sloju »trgovačke aristokracije« na Gradecu. V. Krestić piše »O zagrebačkoj proslavi pedesetogodišnje književnog rada Jovana Jovanovića Zmajca« (205—211) g. 1899, kojom je prilikom »došlo do gotovo opšte apstinencije Hrvata« (208). Uza sve to, autor konstatira da su najvažnije kulturne ustanove u Zagrebu sudjelovale u proslavi svojim pozdravnim telegramima. Jugoslavenska akademija, kaže on (207/8), »kao i Matica hrvatska, Hrvatski pedagoški književni zbor, a i neke druge hrvatske ustanove, pridružila slavju pesnika tako što mu je poslala pozdravni telegram«, a Hrvatski pedagoški književni zbor izabrao ga je i »za svog počasnog člana«. Proslava je održana u doba dosta zaoštrenih nacionalnih odnosa, a poziv Odbora za proslavu upućen »Srbima i Srpkinjama« još je nepovoljnije na njih djelovao. Nastojeći da ublaži osudu takva stava od strane Vase Stajića (1933), autor je ipak pretjerao tvrdnjom da je ujedinjena opozicija pravaša i neodvišnjaka (obzoraša) »povela borbu protiv Srba u Hrvatskoj s ciljem da uništi njihovu nacionalnu i političku individualnost u Hrvatskoj i Slavoniji i da stvori jedinstven hrvatski politički narod« (208). Ta je hrvatska opozicija

samo šest godina kasnije (1905) postala glavna politička snaga u udruženoj Hrvatsko-srpskoj koaliciji.

U svojoj raspravi »Crkveni faktor u sukobu velikih sila u istočnom pitanju 1848. godine« (173—196) M. Ekmečić ponovo dodiruje pitanje 30. točke Narodnih zahtijevanja od 25. III 1848. o ukidanju svećeničkog celibata. Unatoč upozorenju V. J. Vučkovića (1959) da se ostavština M. Bana može upotrebljavati samo s najvećim oprezom jer prijepisi njegovih pisama nisu pouzdani, autor je 1971. povjerovao Banovoj tvrdnji u »prijepisu« pisma Gaju od 27. II da ga je upravo on potaknuo na unošenje spomenute točke u program hrvatske Četrdesetosme. Autoru je ostao nepoznat originalni tekst toga pisma koje je još 1935. objavio S. Ježić, a nije se ni potrudio da ga pronađe u Gajevoj ostavštini. Falfifikat M. Bana utvrdio sam 1976. u svojim »Prilozima hrvatskoj povijesti za revolucije 1848.« (Radovi Instituta za hrvatsku povijest 9), gdje sam, između ostaloga, dokazao da ni Banovo tobožnje pismo S. Knićaninu od 31. III/12. IV 1848. iz Zagreba, nije dostojno vjere.

Ekmečić priznaje u naprijed spomenutoj raspravi (bilj. 77, str. 193) da je, povjerovavši M. Banu, počinio »omašku«, ali je pri tome pokušao da svoj postupak na neki način i opravda. Original Banova pisma naziva sada »verzijom«, iako »prijepis« kojim se poslužio nije nikakav koncept, nego naknađno, i to mnogo kasnije, sačinjen rukopis. Osim toga, ako s pravom ocjenjuje kao »stfahovitu omašku [...] unaprijed pripisivati određeni uticaj koji nije postojao«, temeljito griješi pretpostavljajući da je »ista omaška unaprijed odricati uticaje u uslovima kad su ovi mogli postojati«. Takvom suvišnom i jalovom domišljanju mogu ponovo suprotstaviti moj zaključak koji sam 1976. izrazio ovim riječima: »Kako se vidi, o nekom Banovu prijedlogu da Gaj 'uzme inicijativu' u pitanju celibata nema u pismu traga niti je Ban to pitanje u njemu uopće spomenuo. Sve je on to izmislio prepisujući, tobože, spomenuto pismo. Prema tome, bilo kakva pretpostavka o nekom Bano-

* O prviljencu R. Samardžića iz njegovih studentskih dana, »Podmladak dubrovačkih trgovaca i zanatlija u XV i XVI veku«, donio je povoljnu ocjenu Historijski zbornik II, 1949, 396.

vu poticaju da Gaj pokrene pitanje celibata i čak ga unese u tekst 'Narodnih zahtijevanja' otpada kao potpuno neosnovana. S njome, dakako, otpada i Ekmečićevo pridavanje osobitog značenja misiji Terleckog koja je u Hrvatskoj prošla sasvim nezapažena.*

Istaknuti bugarski povjesničar Ivan Dujčev sjeća se u kraćem članku »A propos de l'historiographie de Dubrovnik« (197—103) svojih istraživanja u vatikanskom arhivu koja su urodila izdanjem dviju knjiga izvorne građe pod naslovom »Avvisi di Ragusa« (1935. i 1937).

Na povijest Hrvatske odnosi se još i prilog Slavka Gavrilovića, Razbojništvo u Sremu u vreme austrijsko-turskog rata 1789—1791 (137—145).

J. Šidak

EDO PIVČEVIĆ, THE CARTULARY OF THE BENEDICTINE ABBEY OF ST PETER OF GUMAY (CROATIA) 1080—1187, Bristol 1984.

Kad je 1953. J. Lučić ocjenjivao izdanje kartulara Sv. Petra u Selu što su ga priredili V. Novak i P. Skok, Supetarski kartular, Zagreb 1952, ustanovio je da je Novakovo izdanje na žalost bez prijevoda (HZ X 1953, 89). Zalaganjem E. Pivčevića dobili smo prije prijevod na engleski jezik no iskupljenje Lučićeve želje. U uvodu tekstu kartulara nalazimo nekoliko priloga. U predgovoru Pivčević upoznaje čitaoca engleskog jezičnog područja o kakvom se djelu radi. Slijedi tekst B. Zelić-Bučan i C. Hawkesworth, The Cartulary of St Peter's Abbey in its Historical Context, 11—16, u kojem se daje sažet prikaz povijesti Hrvata od doseljavanja datiranog VII st.¹ do XII st., dakako s težištem na povijesti Poljica, o području kojih kartular donosi obilne podatke. U tom prikazu nalazi se sporna tvrdnja o Slavcu kao hrvatskom

kralju (15). Držim da neću pogriješiti ako to gledište pripišem B. Zelić-Bučan, koja ga zastupa i na drugom mjestu.² Naredni prilog je prijevod komentara iz izdanja kartulara V. Novaka, The Epitaph of Peter Crni, 17—22. Zanimljiv je prilog F. W. Carter, Eleventh Century Poljica — An Analysis of its Historical Geography, 23—37. Uzor Carterova priloga je niz radova utemeljenih na raščlambi evropskih kartulara srednjeg vijeka, koje navodi (34—35, bilj. 1). Autor je obuhvatio mnoga pitanja, polazeći od geoloških obilježja Poljica, preko mogućnosti agrarne proizvodnje, obrta, uloge serva, šuma, do stanovništva. Izradio je i tabele temeljene na podacima kartulara s brojčanim pokazateljima. Slijedi prijevod kartulara Sv. Petra u Selu na engleski jezik, koji je izradio S. J. Tester, 39—99. Na lijevoj strani donosi se faksimil originala a na desnoj strani nalazi se prijevod s neophodnim objašnjenjima i bilješkama. Na kraju su B. Zelić-Bučan i E. Pivčević sastavili Indeks, rječnik imena i stvari spomenutih u kartularu (101—112), dodavši kratku bibliografiju o kartularu.³

Mladen Švab

² V. Politička pripadnost Poljica u ranom srednjem vijeku prema Supetarskom kartularu, Poljica 8 (1983), 45—54. Držim da je neprihvatljivo vraćati se na teze historiografije koje su pretrpjele kritiku, a pri tome se pozivati na ne uvijek besprijekorna stajališta S. Gunjače: Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji, III, Zagreb 1975, 71—127. Uz to je metodološki neprihvatljivo spominjati drugačije mišljenje da je Slavac vladar Neretljana (Barada i Klaić), a ne pobiti njihove dokaze. Za sada nije moguće pozabaviti se ovdje detaljnije ovim pitanjem.

³ Nakon što je prikaz Pivčevićeva izdanja spomenutog kartulara bio napisan i predan za tisak izašao je tekst B. Zelić-Bučan, Nečuven redaktorski i »suautorski« postupak, Marulić 17, 1984, br. 6, 705—707, u kojem se ona zbog neodoljivih intervencija u tekst, indeks i glosarij odriče njih kao svoga djela.

¹ Bilo bi vrlo zanimljivo saznati na temelju kojeg su izvora autorice zaključile da su se Hrvati po svom dolasku na Jadran nekoliko godina borili s Avarima (12).

SAVJETOVANJE O ISTORIOGRAFIJI
BOSNE I HERCEGOVINE (1945—1982),
Sarajevo 1983.

U zadnje vrijeme pažnju javnosti u nas sve više privlače objavljeni radovi s temama iz prošlosti, pa je — u vezi s tim zanimanjem — skrenut življi pogled i na historiografiju. Pravodobno reagirajući na takvu pojavu, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine objavila je knjigu: »Savjetovanje o istoriografiji Bosne i Hercegovine (1945—1982)«. (Sarajevo, 11. i 12. II 1982)«, Posebna izdanja LXV, Odjeljenje društvenih nauka 12, str. 179 (ured. N. Filipović). Skup su organizirali Društvo istoričara Bosne i Hercegovine, Institut za istoriju u Sarajevu i Odjeljenje društvenih nauka Akademije NU BiH, sa zadatkom »da se izvrši analitički pregled razvoja istoriografije u Bosni i Hercegovini, kao izraz potreba cijele jugoslavenske istoriografije, da se utvrdi realno stanje stvari u području ove naučne discipline i da se odrede naredni zadaci« (str. 3). U knjizi su objavljena saopćenja: R. Petrović. »Neka pitanja poslijeratnog razvoja istoriografije u Bosni i Hercegovini (1945—1982)«. D. Kovačević-Kojić. »Srednji vijek«. A. Sućeska. »Osnovni rezultati poslijeratne bosanskohercegovačke istoriografije o osmansko-turskom periodu i njeni dalji zadaci«, I. Tepić. »Osnovna dostignuća i problemi istoriografije u izučavanju istorije Bosne i Hercegovine od sredine XIX vijeka do austrougarske okupacije 1878. godine«. I. Hadžibegović. »Poslijeratna istoriografija o Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske vladavine 1878—1919. godine«. I. Karabegović. »Kratak osvrt na rezultate poslijeratne istoriografije o međuratnom periodu istorije naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine«. R. Hurem. »Naša istoriografija o Bosni i Hercegovini 1941—1945«. S. Kristić. »Istoriografija o poslijeratnom razvitku Bosne i Hercegovine«. U raspravi su govorili A. Benac, B. Đurđev, P. Živković, D. Berić, Dž. Juzbašić, S. Marjanović, I. Voje, D. Borovčanin, B. Madžar, A. S. Aličić, M. Papić, E. Redžić, Z. Antonić,

V. Đuretić, F. Jelić-Butić, R. Bulatović, B. Miličić, I. Kemura, I. Karabegović, N. Šehić, I. Hadžibegović, R. Hurem, F. Ibrahimović, M. Kreso, R. Petrović (koji je, zatim, dao i završnu riječ).

Iako je savjetovanje bilo zamišljeno s ciljem da njegov sadržaj odgovori na neka važna pitanja — kako je konstatirao R. Petrović — ipak je bilo esmenata koji su ukazivali na neakademski i pretjerano osobni pristup (pojedina) problemima, te rezultatima rada i stajališta drugih. Istakavši potrebu prevazilaženja takvih postupaka, Petrović je stavio na prvo mjesto bosanskohercegovačke povijesne nauke objavljivanje izvora »i općenito modernizaciju arhivske službe u cjelini«, zatim potrebu objavljivanja sinteza (ali ne »šestotomnih ili osmotomnih djela sa zlatnim povezom i slično«), više kritičnosti u časopisima i zbornicima (u BiH i drugdje), te »objektivnosti u vrednovanju naučnih rezultata«, a isto tako i težnju da se nastavi s objavljivanjem znanstvenih rezultata. Upozorio je da diletantizam zahvaća i mlađe i neke starije, uglednije znanstvene radnike, da se, u skladu s intencijama samoupravnog sistema, valja više dogovarati i biti racionalniji, da treba bolje vrednovati naučni rad, da će biti potrebno razmotriti i neka ideološka pitanja povijesne nauke, da se treba samokritički osvrnuti na uzroke zbog kojih nije završena »Istorija naroda Bosne i Hercegovine«.

Objavljena saopćenja nisu jednake vrijednosti; kreću se od publicističkih priloga preko stručnih radova do znanstvenih članaka, no naročito je zanimljiva diskusija.

Petar Strčić

GODIŠNJAK DRUŠTVA ISTORIČARA
BiH, XXXIV, 1983, 200.

Godišnjak, organ bosansko-hercegovačkih historičara, koji s novim sastavom redakcije i prof. dr Radom Petrovićem kao odgovornim urednikom u posljednje dvije godine izlazi redovito, iako sa smanjenim brojem stranica, oči-

to je prevladao financijske i organizacijske teškoće. Osim Društva istoričara koje pomaže SIZ za nauku BiH kao suizdavač pojavila se i izdavačka organizacija »Sarajevo«, koja djeluje u okviru SOUR-a »V. Masleša«. Časopis otada izlazi u tisuću primjeraka, ukusno je opremljen i tvrdo uvezan.

U njemu su članci i rasprave, prilozii, prikazi, obavijesti iz rada Društva, kratke vijesti i anotacije u kojima se daju bibliografski i drugi podaci o najnovijim povijesnim izdanjima, uglavnom iz sarajevske »Svjetlosti« i »V. Masleše«. Najvažniji prilozii objavljeni su u prvoj rubrici i to: M. P. Vila, *Simon Bolivar — ostobodilac* (9—18), T. Krajačić, *Vjerska politika Kalajevog režima* (19—78), K. Milutinović, *Južnoslovenske koncepcije Mihaila Polita — Desančića* (79—100), D. Milić, *Bosanski trgovci u Srbiji XIX veka* (101—112), D. Kovačević-Kojić, *O rudarskoj proizvodnji u srednjovjekovnoj Bosni* (113—122) i Đ. Tošić, *Uređenje srednjovjekovnog trga Drijeva* (123—140).

Među manjim priloziima jesu: B. Begović, *Nekoliko podataka o teškom stanju i položaju radnika zaposlenih u Štajnbajsovom preduzeću za vrijeme I svjetskog rata*, M. Sunjić, *Vlatko Kosača u Poljicima 1487*, i Đ. Tošić, *O ponašanju dubrovačkih carinika u rudniku Deževice*.

Iz ovog sadržaja vidi se da ipak prevladavaju teme iz srednjovjekovne povijesti, zatim dva priloga iz povijesti 19. i samo jedan iz 20. stoljeća. Broj recenzija i prikaza još uvijek je vrlo oskudan, a primjećuje se da nema diskusija, građe, izvještaja sa znanstvenih skupova i slično.

Uvodnim člankom o Simonu Bolivaru, koji je napisao ugledni venezuelški povjesničar Manuel Peres Villa, redakcija se uključila u proslavu 200. obilježnice rođenja ovog istaknutog borca za slobodu Južne Amerike. Taj pokušaj treba pozdraviti jer unatoč našoj proklamiranoj orijentaciji prema izvanevropskim zemljama vrlo su rijetki prilozii u našim časopisima koji obrađuju povijesne teme s drugih kontinenata.

Nekoliko priloga svakako će pobuditi pažnju hrvatskih povjesničara jer izravno ili djelimice govore o povijesti Hrvata u Bosni, dubrovačkoj povijesti, Poljicima i dr. Među prvima treba istaknuti najveću raspravu u *Godišnjaku*, a to je *Vjerska politika Kalajevog režima* što ju je napisao docent sarajevskog Filozofskog fakulteta dr. Tomislav Krajačić. To je jedan od prvih pokušaja znanstvene valorizacije osjetljivog vjerskog, a potom i nacionalnog pitanja u Bosni i Hercegovini potkraj 19. i u početku 20. stoljeća. O prozelitizmu, jezuitizmu, vjerskoj konverziji i djelatnosti vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera govorilo se i pisalo uglavnom uopćeno i bez analize odgovarajućih izvornih dokumenata, a autor pokušava osvijetliti pozadinu te djelatnosti koja često poprima oblike političkog klerikalizma. Ne treba zaboraviti da se osim Kállaya i Stadlera u pozadini nalaze razne stranke i ličnosti, npr. ban Khuen Héderváry, Strossmayer, Rački, vojni zapovjednik u Bosni i Hercegovini Ivan Appel i dr.

Rad Koste Milutinovića o Mihailu Politu — Desančiću je izvadak iz starijeg autorova rada o tom vojvodanskom građanskom političaru. Ovdje se objavljuje u povodu 150. godišnjice njegova rođenja (1833—1920), što je, svakako, vrijedno pažnje, ali treba istaknuti da u članku nema mnogo bitno novoga, a nije uzeta u obzir ni novija literatura. Moglo bi se raspravljati i o ponekim ocjenama autora ali jubilara namjena članka i njegov pregledni značaj ne čine to potrebnim.

Prema vijestima Društva istoričara BiH vidimo da povjesničari te republike imaju svoje zborovanje, koje, doista, nema značaj »malog kongresa« kao što je to uobičajeno u SR Sloveniji, ali se na njemu osim znanstvenih i organizacijskih raspravljaju također problemi nastave povijesti. Dobro je što *Godišnjak* donosi i vijesti o novim disertacijama, što je prava rijetkost u drugim sličnim časopisima, a u manjim vijestima nalazimo i člančić o susretu hrvatskih i bosansko-hercegovačkih povjesničara održanom u listopadu 1982. u Banja Luci,

kojom prilikom se raspravljalo o kontra-revoluciji i nastavnoj problematici. Ti susreti nastavljeni su 1983. u Stubičkim Toplicama i 1984. u Jajcu.

Dragutin Pauličević

ISPRAVCI I DOPUNE UZ HRVATSKI
BIOGRAFSKI LEKSIKON I, A-Bi,
Zagreb 1983.*

Pišući u različitim časopisima ocjene o radovima više povjesničara osobitu pažnju posvećivao sam njihovu odnosu spram novije i najnovije historiografije. Pregledavajući nakon izlaska iz tiska na početku 1984. prvi svezak HBL, naišao sam u svojim tekstovima na propuste koje treba ispraviti. Druga grupa ispravaka i dopuna odnosi se na tekstove kojima u osnovi leži moj tekst, a li su iz bilo kojeg razloga potpisani s R. U trećoj grupi su ispravke onih tekstova drugih autora koje sam redigirao i tekstova iz povijesne struke s kojima se nisam mogao suglasiti bilo konceptijski bilo zato što su se u njima potkrall evidentni materijalni propusti.

I

Zbog nedovoljne dubine istraživanja *AMADÉ DE VÁRKONYI*, Nikola (97), nisam ustanovio da je podrijetlom iz plemena ABA (1—2), te je izostala u tekstu o plemenu Aba uputnica tj. → ispred spominjanja imena Nikole (2).

Pod natuknicom *BÁNFFY*, de Lendwa (420), nalazi se i tekst: »Andrija B. je 1473—1476. podban a nakon smrti slavonskog bana Ivana Ernušta u ožujku 1476. postaje hrvatsko-slavonski ban (1476/1477) te pokušava obraniti zemlju od Turaka.« Zbog nezagledanja u članak J. Lučića, Banovac Andrija Banfi

* Ovo je prvi u nizu priloga koji se mogu shvatiti kao Prilozi izmijenjenom, ispravljenom i dopunjenom II izdanju HBL.

(Prilog kronologiji hrvatske banologije), AVj. 3 (1960), 395—404, uvrstio sam ga pogrešno u obitelj kojoj ne pripada. Trebao je biti obrađen samostalno, a podatak o njegovu banstvu 1476/1477. uklonjen.

Kod natuknice *BELOŠ* (622—3) u LIT. stoji: Konstantin Jireček: Povijest Srba, Beograd 1952, umjesto Istorija Srba, Beograd 1952.

Nesretna je okolnost da su Bertold VI (716—7) i Bertold VII (717), iako potječu iz obitelji Andechs-Meranski (108), dobili uputnicu na Bertold pod Andechs-Meranski, umjesto da su obrađeni uz obitelj. To rješenje — neispravno, dakako — preuzeto je iz ranije objelodanjenih enciklopedija.

II

U osnovi teksta *BERISLAVIĆ*, Petar (687—8) leži kompilirani članak koji sam uradio na temelju dotadašnjih prikaza toga hrvatskog bana. Propustio sam uzeti u obzir rezultate do kojih je došao E. Peričić, Vranski priori Ivan od Paližne i Petar Berislavić, Radovi Instituta JAZU u Zadru 1971, 18, 239—321, u kojem je upotrijebljena neobjelodanjena arhivska građa iz Arhiva Hrvatske u Zagrebu. Prikaz djelovanja P. Berislavića bio bi u slučaju upotrebe spomenute rasprave znatno potpuniji, napose u dijelu opisa njegove djelatnosti kao bana, i ne bi se sveo pretežno na borbu protiv Turaka.

III

U LIT. u tekstu *ANTOLJAK*, Stjepan (185—186) nisu navedene ocjene njegovih radova (navodim skraćeno), npr. B. Grafenauer, S. A., Hrvati u Karantaciji, HZ 11—12, 1958—9, 313—19; N. Klaić, S. A., Zadarski katastik 15. stoljeća, HZ 4, 1951, 278—283; ista, S. A., Bežina »darovnica« Hvaranima je falsifikat, HZ 11—12, 1958—9, 301—04; ista, S. A., Pobiranje marturine, crkvene desetine i vojšćine u zadarskom distriktu (1435), HZ 13, 1960, 241—244; J. Lu-

čić, S. A., Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u okolici Zadra, HZ 16, 1963, 315—319.

U tekstovima o dvojici hrvatskih banova koje je napisao isti autor očekivala bi se stilski istovjetnost tekstova, ali kako su ih redigirale dvije ruke jasno su vidljiva dva pristupa, tako da je teško iz samih tekstova zaključiti da ih je pisao jedan autor. Riječ je o BALAS-SA, Franjo de Gyármath iz XV—XVI st. (382), i banu istog imena iz XVIII—XIX st. (382—383).

U članku BALTIC, Milutin, nedostaje u tekstu isticanje u prikladnom obliku važnosti njegova izvještaja koji je objavio P. Strčić, Izvještaj Milutina Baltića o Istri 1943. godine, Vjesnik HA Rijeke i Pazina 21, 1977, 27—39, te navođednje uvodnog dijela teksta P. Strčića u LIT. Uz to nedostaje ocjena koju je dao I. Lola Ribar sredinom 1942, v. njegova Ratna pisma.

U tekstu BAN, Matija izostao je širi prikaz njegove političke djelatnosti, a pretjerana važnost dana je njegovoj književnoj djelatnosti. U preopširnoj LIT. o njegovu književnom radu nije uz rad V. Vučkovića, Neuspjela politička akcija M. B. 1860—1861, Istoriski časopis 9/10, 1959, 381—409, navedena ocjena koja ispravlja važne podatke za njegovu djelatnost spram Hrvatske Lj. Kuntić, V. Vučković, Neuspjela politička [...], HZ 13, 1960, 226—234. Također nisu navedeni prilozi D. Stranjakovića, Prvi politički sporazum između Srba i Hrvata 1860, Biblioteka Srpskog kult. kluba 2, br. 1/2, Beograd 1941, i isti, Rusija i prvi politički pismeni sporazum između Srba i Hrvata 1860. godine, Glasnik srpske pravoslavne crkve 38 (1957), 9, 192—198, bez obzira što do tog sporazuma s Narodnom strankom nije uopće došlo. Problemi povezani s time nisu opće naznačeni.

U tekstu BARADA, Miho (438—439) ima nekoliko propusta. Ratni period je apsolviran ovom rečenicom: »Nakon okupacije 1941. B. se odriče uredništva časopisa Croatia sacra, povlači iz javnosti te pored svoje ilegalne djelatnosti predaje se tihom naučnom radu.« Ta tvrd-

nja nije u skladu s činjenicom da je u povodu donošenja zakonske odredbe o Zvonimirovoj kruni od 15. V 1941. objavio u Hrvatskom narodu 3 (1941) 93, 2 od 16. V 1941, članak »Državnopravno značenje krunidbe kralja Zvonimira«, a da je 1943. bio suurednik Časopisa za hrvatsku poviest. Ne treba zaboraviti da to nije Baradi smetalo da bude profesor hrvatske povijesti bez prekida od 1937 (1940) do 1954, kada se zbog bolesti povukao u mirovinu. U LIT. kod Barade izostavljena je većina ocjena koje su uz njegova djela napisane poslije rata kao npr. B. Grafenauer, M. B., Hrvatska diaspora i Avari, HZ 11—12, 1958—59, 371—83; M. Kostrenčić, O radnji prof. dr. Mihe Barade, Hrvatski vlasteoski feudalizam, Predavanja JAZU 9, Zagreb 1953; N. Klaić, M. B., Dalmatia Superior, HZ 4, 1951, 367—8; ista, M. B., Prilozi kronologiji hrvatske povijesti (1062—1075), HZ 13, 1960, 244—6.

U tekstu BARBARA, Celjska (448—9) dva su propusta. Iako je većina enciklopedija donosi van obitelji Celjskih, ipak držim da joj je kao pripadniku te obitelji mjesto uz Celjske. Tekst koji se o njoj našao u HBL mogao bi stajati u bilo kojem biografskom izdanju. Nije se poštivalo načelo da se istakne njezina djelatnost vezana za Hrvatsku.

Teško je kriviti autora — liječnik je — da nije spomenuo u LIT. kod BAZALA, Vladimir (557—8) opravdano negativnu ocjenu prikaza o historiografiji u Bazalinu djelu Pregled hrvatske znanstvene baštine, Zagreb 1978, od J. Šidak a, HZ 31—32, 1978—9, 343—8.

Poseban slučaj je obrada dviju dinastija, ARPADOVIĆI (243—52) i ANŽUVINCI (206—12). U okviru HBL rijetke su prilike da je moguće izložiti koncepciju hrvatske srednjovjekovne povijesti. Zato je trebalo uzeti u obzir isprave izdane od pojedinih vladara koje se odnose na Hrvatsku, te ih usporediti s vijestima pripovjednih i drugih izvora, odnosno napisati kroz tako dobivenu djelatnost pojedinih vladara svojevrsnu sintezu hrvatske srednjovjekovne povijesti — dakako, koherentnu — što na žalost nije uspješno urađeno. — Uz tekst Ar-

padovići pod slikom Zlatne Bule Bele IV iz 1242. (250) potkrala se ova legenda: »Zlatna bula kojom je kralj Bela IV god. 1242. dodijelio Zagrebu prava kraljevskog slobodnog grada.« Prava su podijeljena Gradecu, a do ujedinjenja Gradeca i biskupskog grada Zagreba proteći će više od 600 godina.

Sličan previd nalazi se u tekstu BENEDIKT I, de Zolio (638) — zagrebački biskup, živio do 1453. U tekstu stoji: »[...] 1440. [...] imenovan [...] biskupom Zagrebačke nadbiskupije«, koja je osnovana 400 godina kasnije (1852).

Nije uzalud Mate Ujević, utemeljitelj suvremene leksikografije kod nas, u predgovoru Hrvatske enciklopedije (XI) napisao: »Mi, koji radimo na Hrvatskoj Enciklopediji, najbolje znamo njezine mane, i jamačno ne će imati oštrijih sudaca od nas, a bit ćemo zahvalni svima, koji nas upozore na pogreške, da možemo iduće sveske što bolje dotjerati.« Ispravljanje baš ovih propusta ima za svrhu da pokaže dio istinskih problema pri izradi takvih i sličnih edicija. Neobaziranje na neke druge propuste uzrokovano je njihovom upotrebom u neznanstvene svrhe mjesto uklanjanjem propusta u daljnjim svescima.

Mladen Švab

NAKON 37. GODIŠTA »HISTORIJSKOG ZBORNIKA«

S ovim sveskom navršilo se trideset sedam godina otkako je 1948. Povijesno društvo Hrvatske počelo izdavati HZ kao svoj časopis, povjerivši piscu ovih redaka dužnost da bude njegov glavni i odgovorni urednik.

Iako je iduće godine izašao samo jedan svezak HZ, s oznakom 1948. kao prvoga godišta, časopis je od početka bio zamišljen kao tromjesečnik, ali to, iz više razloga, nije nikada postao. Samo je 1952. izašao u dva dvobroja (452 str.), što je omogućila posebna novčana pomoć dodijeljena brigom druga V. Bakarića. Već 1953. morao se HZ ograni-

čiti na opseg od samo 166 str. i zatim, sve do X godišta (1957), izlaziti u godišnjim svescima s prosječnim opsegom od 260 strana. Štoviše, 1959. prvi put se pojavio kao 2-godište XI-XII (str. 404).

Do toga vremena je časopis doživio znatne promjene u svom sadržaju i načinu financiranja. S vremenom je otpala potreba da ima posebnu rubriku s naslovom »Prilozi povijesti umjetnosti i arheologiji«, te je otada zadržao obilježje izrazito historijskog časopisa. Promjena, pak, u dotadašnjem sistemu financiranja, koja je uslijedila kao jedna od popratnih pojava šire privredne reforme, primorala je Povijesno društvo da osim dotacije, koja je ubuduće postala neophodna, nađe daljnji izvor potrebnih sredstava u unošenju pretplate u okvir članarine za svoje članove. Budući da se, između ostalog, štošta promijenilo i u sistemu oporézovanja, pa je na svaki iznos honorara trebalo isto toliko platiti u ime preza, urednik HZ odrekao se svakog honorara za svoj redaktorski, lektorski i tehnički rad. Tako su troškovi za izdavanje HZ ostali sve do danas ograničeni isključivo na plaćanje za njegov tisak i, dosta skroman, honorar suradnicima.

Uza sve to su teškoće različite vrste, kojima je osim novčanih pridošla ponekad i oskudica dobrih priloga — HZ je prestao da bude jedini historijski časopis u Hrvatskoj — primorale redakciju da od 1966. izdaje časopis jednom u dvije godine, dakako u povećanom opsegu. Tako je do zaključno s godinom 1981, dakle u petnaest godina, izašlo osam omašnih svezaka što je HZ učinilo zapravo dvogodišnjakom. Unatoč ovim promjenama u njegovu izlaženju, on nije nikada izgubio bitna obilježja jednog časopisa, pa je osobitu pažnju obraćao svom kritičkom dijelu, tj. ocjenama, prikazima i kritičkim bilješkama, a razmjeni mišljenja korisno je poslužilo i uvođenje rubrike »Diskusija«. Izuzetak u tome čini samo dvogodište XXIX—XXX za 1976—77 (str. 585) koje je »u povodu 75. godišnjice života prof. dra Jaroslava Šidaka i 30. godišnjice njegova uređivanja Historijskog zbornika« uredila Mirjana Gross. U skladu s nekim novijim

promjenama u određivanju dotacije za znanstvene časopise, od 1982. HZ opet izlazi jedanput godišnje.

Te se promjene, međutim, nisu ograničile samo na periodicitet u izlaženju ovih časopisa nego su dublje zahvatile i u način njihova uređivanja. Prethodila im je anketa na temelju koje su izrađeni referati o stanju časopisa u pojedinim znanostima. Na području historijskih nauka uradili su to I. Kampuš i T. Šercar koji su svoj referat podnijeli na »savjetovanju o naučnim i stručnim časopisima i publikacijama« održanom 14.—15. X 1981. u Zagrebu. Njegov je tekst objavljen u 14. broju »Radova« Instituta za hrvatsku povijest (1981, 359—374, sa 6 »tablica« i 2 priloga) pod naslovom: »Stanje časopisa na području povijesnih znanosti u SR Hrvatskoj koje financiraju samoupravne interesne zajednice za znanost.«

Spomenuta anketa obuhvatila je 24 (!) časopisa i samo letimičan pogled na njihove naslove pokazuje da je pojam historijskog časopisa dat ovdje neuobičajeno širok okvir. Osim arheoloških »časopisa« uključeni su u njega i časopisi koji donose tek po koji prilog iz povijesti, a među njima se našlo i »Slov«, naš istaknuti slavistički organ. Očigledno su u ovoj grupi skupljeni »časopisi« s različitih znanstvenih područja, po jednom kriteriju koji se ne može utvrditi, a uvršteni su i takvi koji uopće nemaju obilježja bitna za pravi časopis. Među ovima se nalaze i Acta historico-oeconomica Jugoslaviae, koja donose isključivo članke pa su zapravo zbornik radova koji se može pretvoriti u časopis unošenjem kritično-bibliografskih rubrika, kao što su to u posljednje vrijeme učinili Radovi Instituta za hrvatsku povijest ili Zbornik Instituta Slavonije i Baranje u Slavonskom Brodu. Za ispravnu analizu uže historijske periodike dolaze, dakle, u obzir samo ovi časopisi: »Časopis za suvremenu povijest«, koji izdaje Institut za historiju radničkog pokreta u Zagrebu, »Historijski zbornik«, »Radovi« Instituta za hrvatsku povijest i »Zbornik Instituta Slavonije i Baranje«. Među anketiranim iz-

danjima nema zbornika Akademijinih instituta u Zagrebu, Dubrovniku i Zadru, od kojih bi se među historijske časopise — u užem smislu tog pojma — mogao, uz naprijed spomenuti preduvjet, ubrojiti samo prvi, a nije naveden ni časopis za crkvenu povijest »Croatica christiana periodica«, koji izlazi dvaput godišnje a financira ga Kršćanska sadašnjost.

Prema veoma poučnoj tabeli 6 koja sadržava »prosječni broj diskusija, ocjena, prikaza i bilješki« po pojedinim časopisima, 26% anketiranih »časopisa« nema uopće tih rubrika, a 42% donosi dva ili tri takva priloga. Pisci referata ispravno zaključuju (367): »Raznolikost tih formi čini časopis časopisom, te bi taj pristup trebao biti glavni kriterij da li časopis izvršava svoju zadaću. S obzirom na spomenutu kvalitetu primjer znanstvenog časopisa bio bi Historijski zbornik pod uvjetom da izlazi jednom godišnje.« Opravdano upozoravaju da bi »politika financiranja u SIZ-ovima morala više uzimati u obzir specifičnosti raznih područja znanstvenog rada.«

Na žalost, potonji prijedlog nije naišao na razumijevanje prilikom sastavljanja Pravilnika koji bi ubuduće trebao biti podloga za financiranje znanstvenih časopisa (v. Bilten Republičke zajednice za znanstveni rad SR Hrvatske 5/10, listopad 1982, i Časopis za suvremenu povijest 1983, br. 3, 228/9). Visina dotacije određuje se, prema njemu, na temelju kategorizacije koja obuhvaća »izvorne znanstvene članke, pregledne članke, izlaganja sa znanstvenih skupova i stručne članke«. Budući da se »ostali prilozi ne kategoriziraju«, iz kategorizacije se isključuju upravo oni prilozi koji daju bitno obilježje svakom znanstvenom časopisu s područja humanističkih nauka. Ali, i njima se izričito određuje maksimum opsega, pa oni »mogu, u pravilu, imati najviše do jednog autorskog arka«. Nije, doduše, jasno da li se ovo ograničenje odnosi na sve takve priloge zajedno (u jednom svesku/broju) ili samo na pojedini prilog, ali je teško pretpostaviti da se pri tome pomišljalo samo na opseg jedne kritičke bilješke ili ocjene. Daljnje

ograničenje sadržava propis prema kojemu »rad ne smije biti, u pravilu, duži od dva autorska arka«, pa će se samo »u izuzetnim slučajevima uzeti u obzir i opširniji članci — ako sadrže manje poznatu problematiku ili onu koja se ne može kraće izložiti [...]« Ako tome dodamo da ubuduće ni sažetak (résumé) pojedinog članka »ne smije prijeći 200 riječi, odnosno dvadeset redaka«, onda ne može biti sumnje da spomenuti propisi duboko zadiru u rad redakcije i slobodu njezina odlučivanja. Gotovo 40-godišnje iskustvo pisca ovih redaka u uređivanju HZ ne govori u prilog tome da se dužina članaka, u pravilu, ograniči na opseg do najviše dvaju araka a sažetak na svega dvadeset redaka. Ovo posljednje ograničenje ima neko opravdanje samo s obzirom na donošenje sažetaka u engleskom prijevodu na bazičnim karticama koje se dodaju časopisu, ali se protiv potrebi da, u oskudici naše literature na stranim jezicima, učinimo rezultate naših istraživanja pristupačnima u opširnijim sažecima i to na različitim jezicima. Pogotovu se teško može opravdati ograničavanje prostora za ocjene i kritičke bilješke kojih nikada ne može biti dovoljno i koje čitaoci-stručnjaci uvijek dočekuju s osobitim interesom. Oni se u

kategorizaciji priloga ne bi nikako smjeli mimoilaziti, a redakcije do njih ionako teško dolaze.

Ako se pretvaranje historijskih zbornika u časopise može donekle ocijeniti kao povoljno, ne mogu se previdjeti i neke negativne posljedice ove promjene. Institut za historiju radničkog pokreta mogao je, doduše, za duže članke osigurati od 1982. posebnu ediciju pod naslovom »Povijesni prilozi«, ali je Institut za hrvatsku povijest, koji je svoje »Radove« prvobitno namijenio dužim priložima, izgubio mogućnost da to i ubuduće čini, a Savez povijesnih društava Hrvatske jedva uspijeva da zbog oskudice novčanih sredstava održi na životu HZ u onom obliku koji je do danas sačuvao.

Opraštajući se od ovog časopisa, u koji je kao urednik uložio mnogo truda i vremena, pisac ovih redaka moli na kraju suradnike i prijatelje HZ-a da se ubuduće obraćaju na prof. dra I. Kampuša, koji je svojim nesebičnim zalaganjem više od dva desetljeća uspijevao da »Historijskom zborniku« osigura opstanak.

Jaroslav Šidak

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3
Časopis izlazi jednom godišnje

Pretplate i narudžbe šaljite na adresu:

Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 800 din.

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — svibanj 1985.